

Sagostund på biblioteket - kulturellt kapital för de minsta

Sara Borg

Medicine kandidat i folkhälsovetenskap från Karolinska institutet med ett stort intresse för kopplingen mellan kultur och hälsa. Artikeln bygger på hennes examensarbete 'Sagostund på bibliotek – en hälsofrämjande aktivitet för barn i förskoleåldern?'. E-post: sara_borg@telia.com

Syftet med studien var att undersöka sagostunder på bibliotek ur ett folkhälsooperspektiv. Empirin bestod av kvalitativa intervjuer med barnbibliotekarier på folkbibliotek i Stockholms län. Studiens resultat visade att sagostundens främsta syften var att väcka barnens intresse för språket och litteraturen och introducera dem för bibliotekets resurser. Resultatet diskuterades utifrån Bourdieus teori om kulturellt kapital. Genom att uppleva litteraturen, lära sig flera ord, lära sig umgås i grupp och lära känna biblioteket ökade barnens kulturella kapital.

The aim of the study was to investigate story-time in public libraries from a public health perspective. The study was based on qualitative interviews with children's librarians in public libraries in Stockholm County. The result showed that the main aims of story-time were to increase children's interest in language and literature and to introduce them to the library's resources. Bourdieu's theory of cultural capital was used to discuss the result. Experiencing literature, learning more words, learning to socialize in a group and getting to know the library, increased the children's cultural capital.

Bakgrund

De senaste åren har allt fler forskare intresserat sig för kopplingen mellan kultur och hälsa [1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11]. Det finns dock många aspekter som ännu är outforskade, inte minst då det gäller barn. Den här studien har fokuserat på individens kulturella kapital som kan fungera som verktyg för att öka hälsan [12]. Forskning om barnbibliotek/sagostund med inriktning mot hälsa har inte hittats, däremot forskning om barn och böcker med

inriktning på läsförståelse i skola och förskola [13], folkbildning [14], samt barnbibliotekariers arbetssituation [15,16].

Sagostunder

Sagostunder förekommer på många folkbibliotek. En typisk sagostund vänder sig till barn från tre till sex år och äger rum i ett särskilt sagorum på biblioteket eller på barnavdelningen innan bibliotekets ordinarie öppettid och pågår ungefär en halvtimme. Barnen som kommer dit är antingen hem-

mavarande barn eller barn som går hos dagbarnvårdare. Sagostunden är gratis och leds av en barnbibliotekarie eller pedagog. Sagan berättas utantill eller läses och berättaren kan använda sig av bilder, handdockor eller annan rekvisita. Sagostunden är ofta något interaktivt för att barnen ska känna sig delaktiga och få lättare att sitta still.

Kulturellt kapital

Kulturutövningens eller kulturupplevelsens effekter på människors hälsa har olika aspekter. Dels kan själva upplevelsen i sig ge välbefinnande och ökad livskvalitet för utövaren i stunden och strax efteråt, dels kan erfarenheterna och lärdomarna av kulturupplevelsen ge utövaren ökad intelligens, ökad kunskap om sitt jag och sin omvärld, vilket kan fungera som verktyg i livet. Tyngdpunkten i denna studie är att undersöka den senare aspekten, där verktygen kan ses som kulturellt kapital.

Tre typer av kapital

Skillnaden i förutsättningar mellan olika samhällsklasser kan förklaras med Bourdieus teori om olika slags kapital [17]. Bourdieu menar att det finns tre typer av kapital som påverkar en individs möjligheter i livet. Dessa är *ekonomiskt kapital* (pengar), *socialt kapital* (kontakter, medlemskap i fina klubbar) och *kulturellt kapital* (akademisk examen, terminologi, sociala koder). Dessa tre typer av kapital är sammanbundna och påverkar varandra sinsemellan [12]. Ekonomiskt kapital kan även köpa kulturellt kapital genom utbildning, böcker och konst. Omfattande kulturellt kapital ger so-

cialt kapital i form av kontakter inom välutbildade och välbetalda grupper, vilket kan leda till jobb som ger större ekonomiskt kapital.

Pierre Bourdieu menar att det kulturella kapitalet är kopplat till samhällsklass [18]. Denna kunskap (*habitus*) blir införlivad i individen från barndomen och påverkar hennes vanor och åsikter. En individs kunskap om kultur ingår i dennes kulturella kapital. Det kulturella kapitalet är en form av symboliskt kapital och den individ som har mycket kapital får därigenom även mycket makt.

Bourdieu ser även språket som en form av symboliskt kapital [18]. Bourdieu syftar främst på den akademiska världen, men teorin bör även vara relevant för barn, i och med att dessa med hjälp av ett välutvecklat språk lättare klarar av att ta sig genom skolsystemet för att nå den akademiska världen [17].

Det kulturella kapitalet kan i sin tur delas in i tre olika slag: *inkorporerat kulturellt kapital* (korrekt uppförande, sociala koder), *objektiverat kulturellt kapital* (böcker, konstverk och teknik) och *institutionaliserat kulturellt kapital* (akademiska examina, kunskap och kompetens som ger status) [12].

Kulturellt kapital i folkhälsoarbete

Thomas Abel [12] applicerar Bourdieus teori på folkhälsoarbete. Abel ser skillnader i kulturellt kapital som en viktig faktor för att förklara ojämlikheten i hälsa mellan olika socioekonomiska grupper: ju mer kulturellt kapi-

tal, ju bättre livschanser. Här kan det kulturella kapitalet ses som möjligheten att praktiskt och teoretiskt tillgodogöra sig hälsoinformation, genom att behärska informationsinhämtning på internet, kunna värdera källor och förstå medicinsk terminologi. Tidsaspekten är också av stor vikt för det kulturella kapitalet och nära knuten till ekonomiskt kapital: för att kunna lägga tid på att lära sig om hälsa, träna och äta rätt krävs tid. Ekonomiskt kapital kan köpa barnpassning, gymkort samt böcker och tidningar om hälsa.

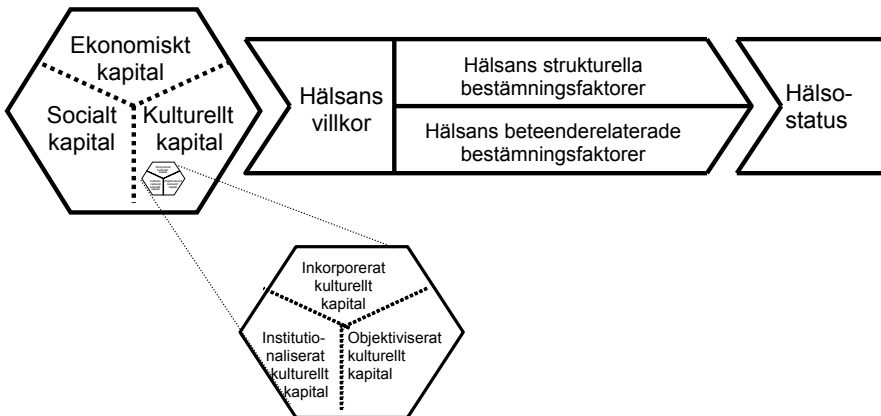
Biblioteken och folkhälsomålen

Bibliotek och bibliotekens sagostund kan kopplas till dessa de tre första av Statens folkhälsoinstituts målområden för folkhälsan: Delaktighet och inflytande, Ekonomiska och sociala förutsättningar, Barns och ungas uppväxtvillkor [19]. Biblioteken ger genom att de är öppna för alla en möjlighet att hitta och ta del av information om samhället och kunskap om alla upptänkliga ämnen, precis som UNESCO poängterar i sina biblio-

teksmanifest [20]. Där finns förutom böcker även tillgång till dagstidningar från hela världen, tidskrifter, internetuppkopplade datorer, musik och filmer. Ekonomiska begränsningar hos individen är inte ett hinder för att ta del av information och kultur på biblioteket och alla är välkomna.

Studiens syfte, material och metod

Syftet med studien var att undersöka bibliotekens sagostund utifrån ett folkhälsoperspektiv. Sju kvalitativa, semistrukturerade intervjuer med barnbibliotekarier (kallade B1-B7) i Stockholms län genomfördes under april månad 2009. Det sammanlagda transkriberade materialet blev 34 sidor. Urvalet skedde genom att utifrån bibliotekens hemsidor ta reda på vilka bibliotek i Stockholms län som har sagostunder. Slutligen utfördes sju intervjuer med bibliotekarier från sex olika bibliotek, vilket gav mättnad [21]. Flera av bibliotekarierna hade arbetat på mer än ett bibliotek, vilket gav dem

Figur 1. Interaktionen mellan olika typer av kapital kopplad till hälsa. Efter Abel (2007).

möjlighet att berätta om verksamheter i olika delar av länet. De presumtiva informanterna kontaktades via mejl där det framgick att intervjuerna skulle spelas in.

Fem områden har tagits upp i varje intervju: Sagostundens syfte, Barnen på sagostunden, Litteratur och läsning samt Barnbibliotekariernas tankar om kultur kopplat till hälsa. Det visade sig att informanterna besatt mycket intressant kunskap och åsikter om bibliotekens verksamhet och resurser i allmänhet samt om språket. Svaren analyserades utifrån teorin om kulturellt kapital, ett begrepp som inte nämnts i intervjufrågorna. En pilotintervju genomfördes och användes i studien därför att den innehöll svar på alla frågor, även om den blev mer kortfattad än de övriga intervjuerna. En mer erfaren intervjuare hade antagligen fått mer utförliga svar i särskilt de första intervjuerna.

Resultat

Resultatet delades in i tre teman: Sagostunden, Biblioteket och Språk, litteratur och läsning.

Sagostunden

Sagostunderna beskrevs som bibliotekens ryggrad. Barnbibliotekarierna var ense om att språkutveckling och kontakt med litteraturen är de viktigaste syftena med sagostunderna. Att få fantisera och uppleva bilder, kulturarvet och den sociala situationen sågs som andra syften med sagostunden. Informanterna ansåg att sagostunden fungerar som social träning, där barnen träffar en annan vuxen och andra

barn och får öva på att sitta still och lyssna, men också interagera med varandra och sagoberättaren.

Jag tror att det vidgar världen. Det ger dem ett språk. Jag brukar säga att det är som en verktygslåda. Man ser möjligheter, man förstår mer. (B3)

Utformningen av sagostunderna visade sig vara olika mellan biblioteken. Vissa berättade och andra läste högt. De som berättade sagan ansåg att det gav en bättre kontakt med barnen när de inte hade en bok emellan sig. En del informanter visade bilder, medan andra lät barnen fantisera själva. De flesta använde sig av rekvisita som passade berättelsen. Vissa lät barnen rita sina intryck av sagan efteråt.

Barnen som kom på dessa sagostunder var mest dagbarn som kom med sina dagbarnvårdare, men en del bibliotek tog även emot grupper från förskolor och hemmavarande barn som kom med sina föräldrar. Alla informanterna underströk att barnen verkade tycka om att komma till biblioteket och gå på sagostunden. Informanterna berättade om hur barnen lever sig in i sagan och är alldeles rosiga när de kommer ut ur sagrammet. Barnen tyckte om när det fanns interaktiva element i berättandet, som upprepningar eller ramsor som de kan vara med i.

Något som var en supersuccé ... var 'Sagan om potatisen'. Den går ut på att potatisen sitter fast i marken och alla måste hjälpas åt att dra upp den. Då hade vi en stor bakpotatis från Konsum och alla barn sitter och drar och skriker "åbej, åbej" och är med på noterna. (B4)

Ett par av informanterna ansåg att barn idag lever stressade liv med många aktiviteter och intryck och kan behöva en lugn verksamhet som sagostunden för att varva ner och få använda sin fantasi.

Biblioteket

Informanterna ansåg att det är bra att barnen får se vad biblioteket kan användas till och ansåg att sagostunden fungerade som ett medel för att ge barnen positiva intryck av biblioteket. *Det här att det är en demokratifråga, det tror jag att alla som arbetar på bibliotek har väldigt mycket med sig, att det här är ert bibliotek och vi är här för er skull. (B6)*

Informanterna berättade att antalet bibliotek har skurits ner, vilket gör att de kvarvarande biblioteken har stora upptagningsområden. En del hade även begränsningar för hur många gånger per termin varje grupp fick komma. Bibliotekens bristande resurser förhindrade att de skulle kunna ha fler sagostunder.

Språk, litteratur och läsning

Litteraturen som valdes till sagostunderna varierade mellan biblioteken. Vissa valde mycket klassiker och folksagor, medan andra valde modernare litteratur. Alla informanterna poängterade att de arbetar med frågor som rör genus och mångkulturfrågor. En informant ansåg att en del böcker var alltför politiskt korrekta och tråkiga. Informanterna var överens om att kvaliteten på litteraturen är viktig. Därremot hade de gått ifrån de striktaste urvalskriterierna när de köpte in nya böcker. De menade dock att de flesta

böcker som finns för små barn håller en hög kvalitet. Informanterna ansåg att det är bra med sagor där barnen får lära sig nya ord. Några föredrog att berätta äldre sagor där det förekommer ord som är nya för barnen. När det gällde sagostunderna var berättartekniska frågor relevanta för valet av sagor. Där handlade det om längden på sagan, upprepningar, om det fanns diablerer att visa om gruppen var stor, men även att språket var bra och att berättelsen skulle väcka tankar hos barnen.

Särskilt en av informanterna hade uttalade tankar om vad intrycken från sagostunden och litteraturen kan leda till på sikt för barnen i deras fortsatta liv, att erfarenhet ur berättelser kan öka förståelsen i skolan.

I historieundervisningen har en del ingen koppling alls till att sätta sig in i en annan tid, medan vissa har hört sagor eller läst böcker som utspelar sig på medeltiden så att man har något att fästa upp det här på som läraren berättar, som är nytt. För vissa är det som att man öppnar dörren till en annan tid för första gången, medan andra har läst om hur det var förr.... (B2)

Flera av informanterna oroades av att det ställs höga prestationskrav på barn idag. Föräldrarna vill att barnen ska klara av svårare litteratur än de är mogna för, med risk att barnen tappar lusten.

Jag tror att lusten att läsa får man inte fibbla med, för det ska ju finnas ett lustmoment i läsningen, och tvingas man till det, då kan det ju försvinna. Det har kommit de senaste tio-femton åren, pressen att prestera, redan när man är väldigt liten. (B3)

Informanterna ansåg alla utom en att det finns en koppling mellan kultur och hälsa, rent generellt. En informant vände på resonemanget för att tydliggöra det genom att fundera på hur det skulle vara att leva utan musik, böcker, filmer och annan kultur, och menade att det skulle göra livet torftigt. En annan informant menade att kopplingen mellan kultur och hälsa kunde bli problematisk om kulturen styrdes mot att vara hälsofrämjande till varje pris. Litteraturen var det ämne informanterna hade mest åsikter om då det gällde kopplingen till hälsa. Många av exemplen de gav rörde egna och kollegors erfarenheter av läsning. De menade att läsningen kunde fungera på olika sätt för att främja den psykosociala hälsan. Läsningen beskrevs också som ett sätt att komma ifrån eller hitta lösningar på problem. Informanterna ansåg att läsningen gav ökad förståelse för livet.

Diskussion

Informanterna delade UNESCO:s och Statens folkhälsoinstituts åsikter om vikten av delaktighet och allmän tillgång till information och kultur [20, 19]. Genom att barn redan i förskoleåldern kom i kontakt med biblioteket, språket och litteraturen fick de en känsla av att språk och litteratur är något lustfyllt och viktigt. Sagostunden fungerade som introduktion till biblioteket och biblioteket kan fungera som en källa till kulturellt kapital [12].

Bibliotekets bestånd ger gratis tillgång till objektiviserat kulturellt kapital (bland annat böcker) för alla [12]. Informanterna poängterade vikten av att barnen lär sig vad som finns på biblioteket och att de är välkomna dit, vilket även poängterades i Lundblads studie [14]. Genom tillgången till bibliotek går det att kringgå problematiken med att en del grupper inte har ekonomiska möjligheter att skaffa sig objektiviserat kulturellt kapital. Detta ligger i linje med FHI:s målområde Ekonomiska och sociala förutsättningar [19]. Klasskillnaderna bland barnen kvarstår ändå materiellt, men inte nödvändigtvis intellektuellt [17]. Språket och litteraturen är institutionaliserat kulturellt kapital [12]. Informanterna berättade om hur sagorna och berättelserna fungerade som referensramar och gav kunskap om kultur och historia. Genom sagostunden kom detta naturligt och genom lek att ingå i barnens kunskapsbank och underlätta för deras förförståelse i skola och högre utbildning. Vinsten för människor med låg socioekonomisk status kom alltså att finnas i form av institutionaliserat kulturellt kapital, det vill säga kunskaperna i böckerna kom att finnas hos låntagaren. Detta är också själva tanken med folkbibliotek [20].

I målområdet Barns och ungas uppväxtvillkor kan bibliotekets resurser vara en viktig del, särskilt för barn med låg socioekonomisk status [19]. Även barn från fattiga familjer behöver något att göra på fritiden. Biblioteket ger tillgång till musik, litteratur, film och datorer utan kostnad. Där kan ned-

skärningarna inom biblioteken innebära problem eftersom avståndet till biblioteket kan bli för långt för barn att själva ta sig efter skolan eller för barngruppen att åka och ändå hinna tillbaka till förskolan i tid för lunch.

Samspelet under sagostunden och samtalet om sagan lärde barnen sociala koder som blir till inkorporerat kulturellt kapital [12].

Även om Bourdieu främst diskuterade kulturellt kapital utifrån ett akademiskt perspektiv finns det tydliga paralleller att dra till sagostunden [18]. Klassperspektivet är i detta sammanhang relevant, då människor med låg utbildning och låg socioekonomisk status har sämre hälsa och mindre kulturellt kapital. Genom att huvuddelen av svenska barn går i förskola ökar chanserna att de tidigt kommer i kontakt med bibliotekets resurser. Annars är risken att barn från familjer med litet kulturintresse aldrig kommer till biblioteket. På sagostunden och på biblioteket förmedlas de gängse åsikterna om vad som är ett bra språk, god litteratur, vad som är kulturarvet, bra barnkultur samt viktiga ämnen för barn att diskutera och känna till. Detta ger förutsättningar för barn från olika socioekonomisk och kulturell bakgrund att förstå vad som förväntas av dem i skolan och den högre utbildningen.

Informanterna poängterade att läsning ska vara lustfyllt och de ansåg att kultur ger välbefinnande. Detta tangenterade tidigare forskning om kultur och hälsa [2, 3, 4, 5, 6, 10]. Biblioteken

tvingades att ha kösystem och ransonerings för att så många barn som möjligt skulle få tillfälle att vara med om sagostunder. Med tanke på rönen att kulturens effekter på hälsan är färskvara är det negativt att barnen inte får möjlighet att uppleva sagostunder regelbundet [5].

Det var oroande att höra hur föräldrar pressade sina barn att läsa och därmed riskerade att avskräcka dem från litteraturen och biblioteket, varpå upplevelsen av avkoppling, nöje och välbefinnande kunde utebli. Men naturligtvis kan dessa barn hitta andra former för att hitta välbefinnande, exempelvis genom sport eller friluftsliv. Mer problematiskt blir det genom att barn som inte vill läsa får ett mindre kulturellt kapital och därigenom riskerar att få en sämre hälsa under livet [12].

Tidigare forskning saknas kring sagostunden ur ett folkhälsoperspektiv, men resultatet har mycket gemensamt med tidigare forskning om muntligt berättande på sagostunder [14]. Det finns risk att resultatet kan ha påverkats av urvalet, eftersom informanterna själva valt att delta och för att de alla arbetar på bibliotek som har sagostund. En informant valde dock att inte svara på frågan om kultur och hälsa. Eventuellt kan det finnas barnbibliotekarier som inte tycker att sagostunder är så viktiga och att kultur och hälsa inte har med varandra att göra och som därför valt att inte medverka, alternativt aldrig tillfrågats för att de inte har sagostunder på sina bibliotek. Svaren skilde sig inte nämnvärt mel-

lan informanterna, trots att de arbetar i olika delar av länet, på bibliotek av olika storlek och med olika stora resurser, vilket tyder på en viss överförbarhet. Det finns dock en risk att arbetet med sagostunder på bibliotek i exempelvis glesbygdslän skulle kunna vara annorlunda.

Slutsats

Sagostunder på bibliotek kan ses som ett slags folkhälsoarbete. Barn från olika socioekonomiska och kulturella bakgrunder möts i en positivt laddad verksamhet som tränar deras sociala, intellektuella, kognitiva och verbala färdigheter, vilket ökar deras kulturella kapital.

Barnbibliotekarierna ansåg att sagostunden har flera syften, viktigast var att leka med språket och väcka en lustfylld känsla för litteraturen. Det sociala sammanhanget var också värdefullt, särskilt för barn som annars inte träffar större barngrupper. Sagostunden fungerar även som en introduktion till kulturarvet och biblioteket. Genom att barnen får en positiv inställning till biblioteket redan som små ökar chanserna att de återkommer och utnyttjar de resurser som finns där.

Litteraturen fungerar på flera olika hälsofrämjande sätt, ansåg informanterna. Dels är läsningen en positiv och lustfylld aktivitet i stunden, dels ger den ökad insikt, förståelse och kunskap som läsaren kan ha nytta av i sitt eget liv.

Kulturellt kapital är en friskfaktor. Att ge individer kulturellt kapital redan i barndomen ger förutsättningar för att de som vuxna har intresse av att ytterligare utöka sitt kulturella kapital. Därigenom ökar även deras förutsättningar att tillgodogöra sig hälsoinformation, vilket i sin tur kan förbättra deras hälsa.

Referenser

1. Bengtsson SL, Nagy Z., Skare S, Forsman L, Forssberg H, Ullén F. Extensive piano practicing has regionally specific effects on white matter development. *Nat Neurosci* 2005;8(9):1148-50.
2. Bygren LO, Konlaan BB, Johansson SE. Attendance at cultural events, reading books or periodicals, and making music or singing in a choir as determinants for survival. Swedish interview survey of living conditions. *BMJ* 1996;313(7072):1577-80.
3. Kultur för hälsa. Ur: Winzer R. redaktör. En exempelsamling från forskning och praktik. Statens folkhälsoinstitut, 2005.
4. Grape C, Sandgren M, Hansson LO, Ericson M, Theorell T. Does singing promote well-being? An empirical study of professional and amateur singers during a singing lesson. *Integrative Physiological & Behavioural Science* 2003;38(1):65-74.
5. Johansson SE, Konlaan BB, Bygren LO. Sustaining habits of attending cultural events and maintenance of health. A longitudinal study. *Health Promot Int* 2000;16(3):229-34.
6. Konlaan BB, Bygren LO, Johansson S.E. 2000, 'Visiting the cinema, concerts, museums or art exhibitions as determinant of survival. A Swedish fourteen-year cohort follow-up', *Scand J Public Health*, 2000;28(3):174-178.
7. Lindblad F, Hogmark Å, Theorell, T. Music intervention for 5th and 6th graders — effects on development and cortisol secretion. *Stress and health* 2007;23:9-14.

tema

8. Olsson Y, Wallin E, Lindberg L, Vikström S. Kultur i vården och vården som kultur. Från forskning till spridning. Stockholms läns landsting. Rapport från Centrum för folkhälsa, 2008;3.
9. Schellenberg EG. 2004, 'Music lessons enhance IQ', *Psychological Science*, 2004;15(8):511–14.
10. Theorell T. Noter om musik och hälsa, Stockholm: Karolinska Institutet University Press, 2009.
11. Wilkinson AV, Waters AJ, Bygren LO, Tarlov AR. Are variations in rates of attending cultural activities associated with population health in the United States? *BMC Public Health* 2007;7:226.
12. Abel T. Cultural Capital in Health Promotion. In: McQueen, D. and Kickbusch, I, editors. *Health and Modernity. The Role of Theory in Health Promotion*. New York: Springer; 2007. p. 43-73.
13. Jönsson K. Litteraturarbetets möjligheter. En studie av barns läsning i årskurs F-3, Doktorsavhandling. Lunds universitet, Lärarutbildningen, Malmö högskola. 2007.
14. Lundblad C. Muntligt berättande på folkbibliotekets sagostund. Magisteruppsats. Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. Borås 2001; 33.
15. Hjelm E, Karlsson, K. "Barnbibliotekarier är rätt kaxiga!" – några svenska barnbibliotekariers arbetssituation idag analyserad utifrån Pierre Bourdieus begrepp. Magisteruppsats. Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. Borås 2000;21.
16. Jakobsson E. Barnbibliotekariers syn på arbetet med små barn. Magisteruppsats. Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. Borås 2003;50.
17. Moe S. Sociologisk teori. Lund: Studentlitteratur, 1995.
18. Miegel F, Johansson T. Kultursociologi. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur, 2002.
19. Statens folkhälsoinstitut. Folkhälsopolitikens elva målområden. [online] Tillgänglig från: <<http://www.fhi.se/Om-oss/Folkhalsopolitikens-malomraden/>> [090401]
20. UNESCO. Public library manifesto. [online] <http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/index_manifestos.html> [090309]
21. Kvale S. Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur, 1997.